

ІЗРАЇЛЬ, Держава Ізраїль (на івриті — **מְדִינַת יִשְׂרָאֵל**, **מְדִינַת יִשְׂרָאֵל**; араб. — **Isrâil, Dawlat Isrâil**) — держава у Західній Азії. На Пн. межує з Ліваном, на Пн. Сх. — із Сирією, на Сх. — з Йорданією (частина кордону проходить акваторією Мертвого м.), на Пд. Зх. — з Єгиптом. На Зх. омивається Середземним м.; на Пд. має вихід до затоки Акаба Червоного м. Зх. берег р. Йордан і Сектор Газа знаходяться під контролем Палестин. нац. адміністрації. Площа 20,7 тис. км² (разом із територіями, приєдн. під час арабо-ізраїл. війни 1948–49); 21,6 тис. км² (разом із окупов. 1967 територіями — частина зх. берега р. Йордан, зокрема Сх. Єрусалим, а також частина сирій. Голланд. висот); 22,1 тис. км² (з акваторією Тіверіад. оз. та частиною акваторії Мертвого м.). Насел. 7,79 млн осіб (2011): євреї — 75,3 %, араби — 20,5 %. Природ. приріст насел. 1,9 % (при рівні фертильності 2,38 дитини на одну жінку). Міське насел. складає 93,6 %. Віросповідання: юдаїзм (80,1 %), поширені також іслам (14,6 %), християнство (3,2 %) та ін. В І. релігія не відокремлена від держави: питання особистого статусу громадян перебувають у віданні реліг. суддів (рабинів), які діють на основі Галахи (сукупність законів, що містяться в Торі й Талмуді та деяких ін. книгах юдаїзму). Проте юрисдикція рабинів стосується тільки шлюбу, поховання, реліг. традицій, зокрема кашруту (реліг. приписи, пов'яз. із їжею, а також ін. аспектами життя — від юрид. до побут. та ритуал.) і шабату (реліг. приписи, пов'яз. із утриманням від праці в суботу), а також питання статусу іммігрантів. Адм. поділ — 6 округів. Столиця (згідно з рішенням Кнесету І., яке Рада Безпеки ООН визнала таким, що «не має законної сили») — **Єрусалим** (769,4 тис. осіб; 2011); офіц. екон. і культур. центр — **Тель-Авів** (403,7 тис. осіб). Держ. мови: іврит та араб. Держ. устрій — парламент. республіка. Глава держави — президент. Законодав. орган — однопалат. Кнесет. Не має конституції. Основи конституц. ладу І. регулюються Декларацією незалежності та 11-ма осн. законами. Грош. одиниця — шекель. І. — чл. ООН, МВФ, СОТ.

Виникненню держави І. передувала активна діяльність Світ. сіоніст. організації, що з'явилася 1897 і мала на меті створити євр. державу на території Палестини. Після закінчення 1-ї світової війни 1920 Ліга Націй надала Великій Британії мандат на упр. Палестиною. Проголошення у листопаді 1917 декларації А.-Дж. Бальфура, міністра закордон. справ Великої Британії, відкрило шлях євр. колонізації Палестини. Це спричинило євр.-араб. протистояння. Після закінчення 2-ї світової війни ситуація остаточно вийшла з-під контролю Великої Британії, що змусило її звернутися у лютому 1947 до ООН з проханням розглянути палестин.

питання. На підставі резолюції ГА ООН від 29 листопада 1947 про скасування британ. мандата на упр. Палестиною й поділ її території на 2 незалежні держави (євр. й араб.) 14 травня 1948 утвор. І. Пл. євр. держави становила 14,1 тис. км² (56 % території колиш. Палестини), араб. — 11,1 тис. км² (43 %). Єрусалим виділено в самостійну адм. одиницю з міжнар. статусом. Араб. держави не визнали цього рішення. 15 травня 1948 війська Єгипту, Йорданії, Лівану, Сирії, Саудів. Аравії, Ємену й Іраку оголосили І. війну. Розпочалася арабо-ізраїл. війна 1948–49, під час якої І. приєднав 6,7 тис. км² території, передбаченої для утворення араб. держави. З цих земель було вигнано бл. 950 тис. арабів, що призвело до виникнення проблеми палестин. біженців та стало причиною перманент. арабо-ізраїл. протистояння. Періоди загострення позначилися низкою арабо-ізраїл. війн: Суецька криза 1956, Шестиденна війна 1967, Війна Судного дня 1973, військ. операція «Мир Галілеї» 1982. Жодна війна не вирішила питання на користь якоїсь зі сторін. 1991 у Мадриді розпочався процес мирного врегулювання близькосх. конфлікту. 1993 у Вашингтоні підписані документи про взаємовизнання І. та Організації визволення Палестини. Процес мирного врегулювання відбувався за схемою «мир в обмін на території» й передбачав виведення ізраїл. військ з окупов. араб. території в обмін на визнання держави І. та гарантії безпеки з боку араб. держав. Гол. посередником у врегулюванні близькосх. конфлікту виступав т. зв. близькосх. квартет — США, РФ, ЄС та ООН, який розробив план «Дорожня карта» (2003), кінц. метою якого було утворення незалеж. держави Палестина, що буде мирно співіснувати з І. Істот. моментом реалізації цього плану була ліквідація євр. поселень у Секторі Газа та виведення звідти ізраїл. армії до кін. 2005. Незважаючи на широкий спротив як поселенців, так і багатьох жит. І., уряд країни виконав план. Однак уже 2006 І. розпочав бойові дії у Лівані, що викликало критику з боку міжнар. спільноти. Продовженням арабо-ізраїл. протистояння став зброй. конфлікт у Секторі Газа (грудень 2008 — січень 2009), під час якого було проведено військ. операцію «Литий свинець» з метою знищення військ. інфраструктури правлячого там іслам. руху «ХАМАС». У низці країн світу (США, Канада, Росія, Індія, Аргентина та більшість араб. держав) відбулися демонстрації з осудом дій І. Обидві сторони протистояння оголосили про перемогу у конфлікті. 2011 у зв'язку з рев. подіями на Близькому Сх. та у Пн. Африці (т. зв. Араб. весна) є тенденція до виникнення нового витка арабо-ізраїл. конфлікту. І. знаходиться під загрозою сильних заг.-держ. потрясінь внаслідок можливого повернення понад 2 млн палестин. біженців

та росту радикал. ісламіст. настроїв у регіоні.

Більша частина території І. — горбисте плато; найвища точка — г. Мерон (1208 м над р. м.). На Сх. — найглибша у світі западина тектон. походження Ель-Гор, у межах якої лежать оз. Хула і Тіверіадське, Мертве м. На Пд. — пустеля Негев. Узбережжя рівнинне, слабозрозумоване. Є поклади фосфоритів, кам'яної солі, кварцових пісків, мармуру. Води Мертвого м. багаті на солі калію, натрію та бром. Клімат субтропіч. середземномор., на Пд. і в западинах — напівпустел. і пустел. Середня температура липня від +22° до +34 °С, січня — від +6° до +15 °С; кількість опадів від 30 до 900 мм на рік. У гір. р-нах можливі снігопади, навесні — піщані бурі. Поверхн. вод мало. Єдина річка, що не пересихає протягом року, — Йордан. Ліси займають 6 % території І. У рослин. покриві переважають вічнозелені чагарники, на Пд. — напівпустел. рослинні угруповання, частково пустелі. Серед представників фауни — смугаста гієна, шакал, рись, очеретяний кіт, кабан, палестинська, рогата і кам'яна гадюки. Є понад 160 видів птахів. Побл. Хайфи розташ. нац. парк «Хар-Кармель» (має статус біосфер. резервату). У ландшафт. заказнику «Неоткедунім» відновлено рослин. покрив, характер. для біблей. часів.

І. — високорозвинена індустр.-аграрна країна. ВВП становить 204,1 млрд дол. США (2009), у розрахунку на особу — 28,1 тис. дол. США. Основу економіки формують пром-сть (металург., металообробна, маш.-буд., електронна, електротех., хім., нафтопереробна, алмазогранув., харч., легка) і сфера послуг. Знач. успіхів досягли технології збереження енергії. У с. госп-ві переважає рослинництво; тваринництво в основному забезпечує потреби внутр. ринку. Експортує діаманти, продукцію хім. промисловості, електронне та електротех., мед., телекомунікац. устаткування, текстиль; імпортує сировину і матеріали (зокрема алмази), паливо, паливно-мастил. матеріали, машини, устаткування й інструменти, зерно. Осн. торг. партнери: США, Бельгія, Німеччина, Велика Британія, Швейцарія, Китай. Мор. порти: Хайфа, Ашдод, Ейлат, Хадера, Ашкелон. Музеї: Ізраїл., Рокфеллерів. (зібрання Палестин. археол. музею), Меморіал Голокосту європ. єврейства «Яд Вашем» (усі — Єрусалим), худож., Нац. мор., япон. мистецтва «Тікотін» (усі — Хайфа), Ізраїл. музей Біблії (Сафад). На тер. І. збереглися архіт. пам'ятки різних істор. періодів: овальні землянки у Галілеї (10–8 тис. до н. е.), кам'яні споруди раннього неоліту (Єрихон), енеоліт. городища у Бейт-Шеані, Мегіддо (4 тис. до н. е.), залишки споруд періоду Ізраїл. та Юдей. царств, пам'ятки рим. панування (1 ст. до н. е. — 4 ст. н. е.) в Ашкелоні, Бейт-Шеані, Єрусалимі, Кесарії. Також у країні знаходяться пам'ятки ранньохристиян. і візантій. періодів, гол. святині християнства — Храм Різдва у Віфлеємі та Храм Гробу Господнього в Єрусалимі; періоду араб. набігів — палац Хірбет-аль-Мафджар побл. Єрихона (серед. 8 ст.). Ізраїльтяни досягли

значних успіхів у шаховому спорті. В І. двічі відбувалися Світ. шахові олімпіади (1964, 1976), нині проходять традиц. шахові міжнар. турніри, діє Шахова академія ім. Г. Каспарова. Ізраїл. література почала розвиватися ще до появи держави І. (т. зв. покоління Пальмаха) на івриті. Наприкінці 1940–50-х рр. сформувалося перше покоління ізраїл. поетів. Серед письменників — [Х.-Н. Бялик](#), [Є. Кішон](#), [А. Оз](#), [Є. Аміхай](#), [А.-Б. Єхошуа](#), [Д. Гроссман](#), [Х. Левін](#). В І. існує також література на їдиші (М. Фейзельбаум, В. Чернін), араб. (Е. Хабібі), рос. (І. Губерман, Д. Рубіна, А. Горенко) мовами. Серед відомих митців — М. Сафді, Б. Шац, Я. Агам, З. Бен-Цві.

Історія відносин між укр. та євр. народами налічує не одне століття (див. [Євреї](#)). Перші зв'язки України з І. (тодіш. Палестиною) розвивалися на реліг. основі. Літописи фіксують, що Єрусалим відвідували укр. паломники від 11–12 ст., зокрема ігумен Черніг. монастиря Даниїл. Під час 2-ї світової війни та в перші повоєнні роки на території сучас. І. перебувало декілька десятків українців у складі армії В. Андерса. 1942–48 існувала громада українців у Палестині (голова — [П. Базилевський](#)), яку вважали філією Союзу українців у Великій Британії. 1947 з ініціативи укр. громади в Єрусалимі на Оливній горі в соборі «Патер Ностер» освячено плиту з україномов. текстом молитви «Отче наш». Євреї укр. походження відіграли визначал. роль у творенні та розвитку держави І. На етніч. укр. землях народилися й жили лідери Світ. сіоніст. руху І.-Л. Пінкскер, Б. Горохов, [В. Жаботинський](#). З України походять: видат. євр. поет Х.-Н. Бялик, другий ізраїл. президент [І. Бен-Цві](#), прем'єр-міністр [Г. Меїр](#), міністр закордон. справ М. Шарет, голова Кнесету Ш. Вайс, засн. ізраїл. індустрії А. Шенкар та ін. 1988–93 у тюрмі Єрусалима перебував виходець з України І. Дем'янюк (див. [Дем'янюк процес](#)), звинувач. у воєн. злочинах проти євреїв під час нім. окупації. І. визнав незалежність України 25 грудня 1991, а наступ. дня між країнами встановлено дипломат. відносини. Від 1994 у Кнесеті та ВР України діють парламент. асоц. дружби «Ізраїль-Україна» та «Україна-Ізраїль». Між Україною та І. підписано низку міжнар. угод. Також діє програма наук. співробітництва. 1999 товарообіг між країнами досяг 240 млн дол. США. 2000 внаслідок загострення близькосх. конфлікту укр.-ізраїл. екон. співробітництво сповільнилося. Від 2003 товарообіг між Україною та І. має стабільну тенденцію до зростання. Основу укр. експорту до І. складають чорні метали, зерн. культури, продукти харчування, деревина. З І. Україна імпортує гуму, пластмаси, коштовне каміння, машини та устаткування, продукцію хім. промисловості, овочі й фрукти (переважно цитрусові). В І. проживає понад 300 тис. вихідців з України, більшість з яких емігрувала у 1990-х рр. Бл. 35 тис. етніч. українців є громадянами І. Значна кількість євреїв укр. походження зосереджена в Єрусалимі, Тель-Авіві, Беєр-Шеві, Хайфі. Функціонують земляц. об'єдн. євреїв-вихідців з України. Певний час

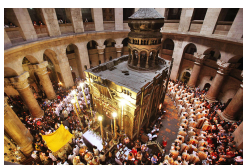
діяло Товариство укр.-євр. зв'язків (засн. 1979 Я. Сусленським; видавало неперіод. ж. «Діалоги-Диалоги»). 1992 В. Москович створив Асоц. укр. студій, до якої увійшли бл. 300 учених. 1994 в Єрусалимі відкрито першу укр. бібліотеку ім. Блумфільда (співзасн. — НБУВ та Інститут історії, філософії і регіон. студій Євр. університету). 2001 у Хайфі створ. Об'єдн. українців в І., яке є єдиним офіційно зареєстрованим осередком українців на Близькому Сх. 2011 набув чинності Договір про відмову від візових вимог між І. та Україною.

Рекомендована література

1. Государство Израиль: Справоч. Москва, 1986;
2. Україна в системі міжнародних відносин: істор. ретроспектива та сучас. стан. К., 1997;
3. Троцанський В. П., Шевченко А. А. Українці у світі // Україна крізь віки. Т. 15. К., 1999;
4. Звягельская И. Д., Карасова Т. А., Федорченко А. В. Государство Израиль. Москва, 2005.

М. С. Бур'ян

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Ізраїль, Держава Ізраїль / М. С. Бур'ян // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13853>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).